

"LOOK EAST" ORIENTATION IN INDIAN FOREIGN POLICY: ORIGINS AND SOURCES

Nazira Mukhitdinovna Tuylieva

Master's student

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekistan

E-mail: naziratoilyeva@gmail.com

ABOUT ARTICLE

Key words: India, foreign policy, Asia-Pacific Ocean region, reasonable pragmatism, Association of South East Asian Nations (ASEAN), BIMSTEC, Mekong-Ganga Cooperation (MGC), velvet policy, ASEAN + 1, ASEAN + 3.

Received: 28.04.24

Accepted: 30.04.24

Published: 02.05.24

Abstract: This article is devoted to peculiarities of foreign policy of India – ‘Look East’, which has been progressing abruptly in recent years in the context of transformation of modern international relations, and it reveals that this country is striving not only for a regional, but also for a global status.

HINDISTON TASHQI SIYOSATIDA “SHARQQA NAZAR” YO‘NALISHI: KELIB CHIQISHI VA MANBALARI

Nazira Muhitdinovna Tuylieva

Magistratura talabasi

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti

Toshkent, O‘zbekiston

E-mail: naziratoilyeva@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: Hindiston, tashqi siyosat, Osiyo-Tinch okeani mintaqasi, "Sharq", oqilona pragmatizm, JSHODA, BIMSTEK, "Mekong-Gang" formati, "baxmal siyosati", JSHODA + 1, JSHODA + 3

Annotatsiya: Bu maqola so‘nggi yillarda shiddat bilan rivojlanib kelayotgan Hindiston davlatining olib borayotgan tashqi siyosatining “Sharqqa nazar” yo‘nalishining o‘ziga xos xususiyatlariga bag‘ishlangan bo‘lib, mamlakatning nafaqat mintaqaviy, balki global maqomga da‘vogarlik qilayotganligini ochib beradi.

ОРИЕНТАЦИЯ «ВЗГЛЯД НА ВОСТОК» ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ ИНДИИ: ИСТОКИ И ИСТОЧНИКИ

Назира Мухитдиновна Туйлиева.

студент магистратуры

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

E-mail: naziratoilyeva@gmail.com

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Индия, внешняя политика, Азия-Тихоокеанский регион, разумный прагматизм, АСЕАН, БИМСТЭК, формат “Меконг-Ганг”, «бархатная политика», «АСЕАН + 1», «АСЕАН + 3».	Аннотация: Статья посвящена своеобразным особенностям внешней политики индийского государства - «Смотри на Восток», которая стремительно развивается в последние годы, и освещается о том, что страна претендует не только на региональный, но и на глобальный статус.
--	--

KIRISH

Nima uchun Hindiston Sharqqa nazar soladi? Bu savolga javob berish uchun birinchi navbatda Hindiston rahbariyati talqinida "Sharq" tushunchasini bayon qilish kerak. 1991 yilda N.Rao tomonidan ilgari surilgan "Sharq" tushunchasi keng geografik ma'noda, Hindistondan sharqda joylashgan hududlarni nazarda tutadi, ya'ni Osiyo-Tinch okeani mintaqasining Osiyo qismi, shuningdek mintaqaning Janubiy dengizlari tushuniladi, lekin Shimoliy Amerika bundan mustasno.

Hind yetakchilari buni ochiq oshkor etmasalarda, mamlakatning global maqsadlari va ichki iqtisodiyotini qayta qurish vazifalariga to'liq javob beradigan, istiqbolli integratsiya tendentsiyalaridagi ishtirogi bilan Osiyo-Tinch okeani mintaqasiga qarab siljishga uzoqda mo'ljallangan nishon kabi qarashganini anglash mumkin. Keskin rivojlanayotgan markazlarning ko'pligi va ko'p qirrali iqtisodiyot bilan ajralib turadigan, bir qator mojaro tugunlari bilan xavfsizlikning biror-bir tizimi mavjud bo'lmagan bunday keng maydonda ushbu maqsadlarga tezda erishish mumkin emas edi.

ASOSIY QISM

Hindiston tashqi siyosatida Sharqqa nazar yo'nalishini o'rganishda dastlab Hind olimlarining ilmiy izlanishlariga murojaat qilamiz. Jumladan, Chachavalpongpun P., Dr. Kshetrimayum R.S.; Dr. Ch.G.Singh, R. Harsh, K.M. Seethi, Rehman I. va boshqalarning ilmiy tadqiqot va maqolalarida Sharqqa nazar siyosatining asosiy xususiyatlari ochib berilgan. Shuningdek, xorijiy olimlardan N.B.Lebedeva va D.Brewster ilmiy izlanishlarida ham Hindiston mintaqadagi qudratli davlat ekanligini ko'rsatuvchi dalillarni asoslab ko'rsatgan.

1992 yildan boshlab Hindiston savdo faoliyatini kengaytirish maqsadida Janubiy va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlariga ahamiyat berishni boshladi. Ushbu mamlakatlar buyuk

Britaniya va boshqa Yevropa davlatlaridan tashqari muhim savdo yo'nalishlari sifatida qaraldi. Hindiston hukumati Sharq siyosatini targ'ib qilish sari jiddiy qadamlar qo'yishni boshladi. Hindiston bu mamlakatlar bilan turli xil: ikki tomonlama va ko'p tomonlama savdo aloqalarni rivojlantirdi. Ikki tomonlama savdo aloqalaridan Hind-Xitoy, Hind-Myanma va Hind Shri-Lanka va Hindiston va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlari bilan ko'p tomonlama savdo aloqalari BCIM (The Bangladesh, China, India and Myanmar Economic Corridor), BIMSTEC, SAFTA(The South Asian Free Trade Area), JSHODA(ASEAN) va JSHODA mintaqaviy forumi orqali muhim ahamiyatga ega. Ushbu Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlari uning Shimoliy Sharqiy qismi bilan geografik jihatdan mintaqaviy chegaralarni maksimal bo'lishgan holda bo'lgan mamlakatlar bilan bog'langan. Hindistonning Sharqqa nazar siyosatining maksimal darajada afzalligiga erishish uchun, Shimoliy Sharqiy Shtatlarni har tomonlama rivojlantirishga ehtiyoj bor edi [Dr. Kshetrimayum Ranjan Singh*; Dr. Ch. Ghanajit Singh**Look East Policy: India's Motive and Opportunities & Threats Ahead. Asian Journal of Research in Business Economics and Management Vol. 4, No. 11, November 2014, pp. 165-171.]. Turizm va mehmondo'stlikni boshqarish institutlarini tashkil etish, Manipur va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlari o'rtasida madaniy o'xshashliklari va farqlarini tushunish uchun Janubi-Sharqiy Osiyo tadqiqotlari institutiga katta ehtiyoj bor edi, shuningdek, Janubiy-Sharqiy Osiyo mamlakatlari ishbilarmonlari va xalqini yaxshiroq tushunish va ular bilan erkin hamkorlik qilish uchun xorijiy tillar, ayniqsa Myanma, Tayland, Xitoy va boshqa tillar institutlari tashkil etilishi kerak edi [Dr. Kshetrimayum Ranjan Singh*; Dr. Ch. Ghanajit Singh**Look East Policy: India's Motive and Opportunities & Threats Ahead. Asian Journal of Research in Business Economics and Management Vol. 4, No. 11, November 2014, pp. 165-171].

Hindiston tashqi siyosatining asosiy tamoyillari bo'lgan – milliy manfaatlarning ustuvorligi, innovatsion va oqilona pragmatizm, bag'rikenglik, xatolarni ko'rish va tuzatish qobiliyati asosida dunyodagi o'zgarishlarga moslashuvchan yondashuvlaridan kelib chiqib, o'zining taktik jihatdan dastlabki bosqichda keyinchalik Osiyo-Tinch okeani mintaqasidagi "ko'zgusi" deb hukm qilingan qo'shni Janubi-Sharqiy Osiyoga o'z harakatlarini to'g'ri yo'naltirdi. Keskin rivojlanayotgan markazlarining ko'pligi va ko'pqirrali iqtisodiyot bilan ajralib turadigan, bir qator mojaro tugunlarining mavjud va xavfsizlikning qat'iy tizimi yo'q bo'lgan bunday keng va murakkab sohada ushbu maqsadlarga tezda erishish mumkin emas edi. Janubi-Sharqiy Osiyo orqali Sharqiy Osiyo va jadal rivojlanayotgan iqtisodiyot, boy va xilma-xil tabiiy va inson resurslari, keng bozorlar va investitsiya sohalari, ikki okean kesishmasida joylashganligi bilan muhim geostrategik ahamiyatga ega bo'lgan Osiyo-Tinch okeani mintaqasiga kirish imkonini beradi.

Shu bilan birga, mutaxassislar ham bunday ulkan zarba bilan muqarrar bo'lgan mavjud muammolarni aniqladilar, masalan:

- JSHODA (ASEAN) bilan savdo hajmining tez o'sish sur'atlari yetarlicha emasligi;
- Hindiston tomonidan taklif qilinayotgan tovarlar nomenklaturasining tor doiradaligi [Chachavalpongpun P. Look East Meet Look West: India – South East Asia Evolving Relations // Foreign Policy Center Journal (FPCJ). 2011. №. 8. P. 60.];
- Hindiston qonunchiligida proteksionizm; byurokratiyaning umuman qo'polli va xususan, turizm va xalq diplomatiyasini rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan viza rejimini osonlashtirish masalalaridagi sustkashlik;
- madaniyat, ta'lim, sog'liqni saqlash sohalaridagi hamkorlikda, kommunikatsiya loyihalarini amalga oshirishda, ayniqsa shimoli-sharqiy shtatlarda sust rivojlanish;
- ko'p tomonlama tuzilmalar - BIMSTEK va "Mekong-Gang" formatidagi o'zaro ta'sirning yangi qirralarini qidirishda past ijodkorlik;
- Myanma harbiy xuntasiga va unga hind qurollarining sotilishiga nisbatan Hindistonning "Baxmal siyosati"ni JSHODAdagi sheriklari tomonidan salbiy talqin qilinishi muammosi.

Hindiston rahbarlari mamlakatning ham ichki, ham tashqi tanqidlarini olib tashlash uchun katta dinamizm va samaradorlik berish uchun yo'nalishni tuzatdilar.

Asr boshida "Sharqqa nazar" siyosatida siyosiy va strategik jihatlarida Hindiston rahbarlarining dunyodagi kuchlar muvozanatining o'zgarishi va ikki okeanlar kesishgan mintaqada - Osiyo-Tinch okeani mintaqasida qaroqchilik, islomiy radikalizm, giyohvand moddalar savdosi, ommaviy qirg'in qurollarini noqonuniy tashish kabi xavfsizlikka tahdidlarning kuchayishi haqidagi bilimlari bilan bog'liq sezilarli burilish bo'ldi. Bularning barchasi alohida iqtisodiy himoya, strategik zonalar va kommunikatsiyalarni kuchaytirishni talab qildi.

Hindiston Tinch okeanining g'arbiy qismiga kemalar qatnovi erkinligiga ustuvor ahamiyat berishi kerak edi. Zero, Hindiston tovarlarining 50%i Shimoliy-Sharqiy Osiyoga shu suvlar orqali yetkazib beriladi. Janubiy Xitoy dengizidagi neft va gaz konlarini qidirish va qazib olishdagi Hindiston kompaniyalarining ishtiroki (Vetnam bilan birgalikda) va Saxalin shelfida (mustaqil ravishda), yagona Hind ilmiy tadqiqot qutb stantsiyasi Himadri joylashgan norveg orollaridan biriga, ya'ni Arktikaga o'tish zarurati, Dehlining Tinch okeanining g'arbiy qismini o'zlashtirish va xavfsizlikni ta'minlashga bo'lgan qiziqishini orttirdi.

Bu yo'nalishda Hindiston bir tomondan jahonning qudratli davlati maqomini qozonish istagi tufayli, ikkinchi tomondan Xitoyni jilovlash zarurati uchun faolroq rol o'ynamoqchi edi. Xitoyning iqtisodiy va harbiy quvvatining tez o'sishi va uning mintaqada faollashishi Hindistonni Janubiy Osiyodan tashqarida "kengaytirilgan qo'shnichilik" doktrinasini qabul

qilishga majbur qildi va uni yetarli qurolli kuchlarni rivojlantirishga undadi, birinchi navbatda Xitoyning janubi-Sharqiy Osiyodagi ta'siri mustahkamlanishiga qarshilik ko'rsatishga qodir harbiy-dengiz kuchlari, uning yakuniy maqsadlaridan biri Hind okeaniga chiqish kerak edi.

"Sharqqa nazar" siyosatining (1996 yilda JSHODAning AMF - mintaqaviy forumiga qo'shilgan) birinchi bosqichidayoq JSHODA mamlakatlari bilan siyosiy-strategik munosabatlar uchun ma'lum bir poydevor qo'ygan Hindiston ikkinchi bosqichga qadam qo'ydi. 2003 yilda Hindiston va JSHODA o'rtasida ko'lami bevosita strategik masalalarga tegishli bo'lgan terrorizmga qarshi kurash to'g'risidagi Bitim va "Do'stlik va hamkorlik shartnomasi" imzolandi. Xavfsizlik muammolari ancha chuqurroq tasvirga ega bo'ldi:

- ya'ni an'anaviy va noan'anaviy xavfsizlik muammolari;
- Osiyo–Tinch okeani mintaqasining janubiy kamaridan Shimoliy-Sharqiy Osiyogacha bo'lgan hududdagi Hindistonning faoliyat sohasi kengaytirildi;
- mintaqaning Avstraliya, Janubiy Afrika, Koreya va Yaponiya kabi yetakchi davlatlari bilan aloqalarni mustahkamlashga e'tibor qaratildi.

Hindiston JSHODA + 1, JSHODA + 3 va boshqa formatlarda Janubi-Sharqiy Osiyo va Sharqiy Osiyo mamlakatlari o'rtasida jadal rivojlanayotgan ushbu integratsiya jarayonlardan chetda qolishni xohlamadi. "Sharqqa nazar" yo'nalishi boshqa bir qator omillar bilan ham bog'liq edi. Jumladan:

- Janubi – Sharqiy Osiyoda Xitoy, Yaponiya, AQSh, Avstraliya kabi tashqi ishtirokchilar muhim rol o'ynaydilar;
- mahalliy hind aholi bilan uzoq yillik madaniy va sivilizatsion aloqalar;
- Janubiy Osiyo Mintaqaviy hamkorlik assotsiatsiyasi - JOMHA (South Asian Association for Regional Cooperation – SAARC)da ko'p tomonlama muloqotdagi sust jarayonlar.

"Sharqqa nazar" siyosatini amalga oshirish jarayoni bir necha bosqichda bo'lib o'tdi. 1991 yildan asrning boshlariga qadar davom etgan dastlabki bosqichning asosiy xususiyati, globallashtirish sharoitida Hindistonning bozor islohotlarini o'tkazish, iqtisodiyotni tartibga solish va liberallashtirish hamda jahon iqtisodiyotida o'z o'rnini topish bo'yicha ichki vazifalariga mos kelgan holda, asosan, iqtisodiy komponentga, birinchi navbatda JSHODA bilan munosabatlarni rivojlantirishga e'tibor qaratildi.

Biroz keyin Hindiston rahbariyatida submintaqaviy va mintaqaviy hamkorlik rivojlanishida yetakchi rol uchun bo'lgan, Janubiy Osiyo tashqarisida siyosiy va strategik ta'sirni kengaytirish va dengiz kuchlarini yaratish istagi paydo bo'ldi.

Dastlabki bosqichning muvaffaqiyatlariga quyidagilar kiradi:

- JSHODA bilan savdning o'sishi (birinchi o'n yillikda 4 barobarga);

• 1992 yilda savdo, investitsiya va turizm sohalarida tarmoq hamkorligi uchun sheriklik o'rnatdi va 1996 yilda JSHODA mintaqaviy xavfsizlik forumiga (MXF) a'zo bo'lib, JSHODA muloqotining to'laqonli sherigi maqomini olgan.

- Bundan tashqari, shimoliy-sharqiy qoloq shtatlarni rivojlantirish dasturi tashabbus qilindi;
- Myanma bilan munosabatlarni chuqurlashtirish choralari ko'rildi;
- bir qator kommunikatsiya loyihalari amalga oshirildi;
- ko'p tomonlama integratsion tuzilmalarni shakllantirish uchun sharoitlar yaratildi;

• 1997 yilda Bengal ko'rfazi mamlakatlari o'rtasida har tomonlama texnik-iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish Tashabbusi boshlandi - BIMSTEK (Bay of Bengal Initiative for MultiSectoral Technical and Economic Cooperation – BIMSTEC);

• shu bilan birga, Hindiston, Bangladesh, Butan va Nepal davlatlaridan tarkib topgan innovatsion "o'sish to'rtburchagi" formati;

• 2000 yilda esa Vetnam, Kambodja, Laos, Myanma, Tailand va Hindiston ishtirokidagi "Mekong-Gang" formati ishlay boshladi.

"Sharqqa nazar" yo'nalishining evolyutsiyasi dinamikasi shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda hind diplomatiyasi uchun nafaqat harbiy, balki gumanitar jihatlarni ham o'z ichiga olgan "dengiz kuchi" omili zarur bo'lmoqda. Janubi-Sharqiy Osiyo va Osiyo-Tinch okeani mintaqasining geografik joylashuv xususiyatlaridan kelib chiqib, mintaqadagi ko'plab mamlakatlarning arxipelagik yoki yarim orol xarakteri yuqori strategik ahamiyatga ega bo'lgan bo'g'ozlar bilan aloqalarda Hindistonning dengiz strategiyasi va Hind harbiy dengiz floti kuchining proektsiyasining ular bilan munosabatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Dehli tashqi siyosatida kuch omilini kuchaytirishga e'tibor, 1998 yilda A. B. Vajpai bosh vazir lavozimini egallaganidan keyin, birinchi navbatda, dengiz flotining kuchayishi tufayli shakllana boshladi [Engaging with the World. Critical Reflections on India's Foreign Policy / Ed. by R. Harsh, K.M. Seethi. N.-D. Orient Blackswan, Pvt. Lmt, 2009. P 337-338], [Rehman I. Keeping the Dragon at Bay: India's Counter-Containment of China in Asia // Asian Security. 2009. Vol. 5. № 2. P. 130-131].

XULOSA

Sharqqa nazar siyosati mamlakatning shimoliy sharqiy hududlari aholisi uchun, ayniqsa Manipur uchun imkoniyat va sinov sifatida qaralishi kerak bo'lgan edi va bu siyosat har qanday bo'yruqlar, tuzatishlar yoki kun tartibi uchun shakllantirilgan edi. Shuning uchun siyosatga 'yaxshi' yoki 'yomon' deb shoshilinch ravishda baholash ma'qul bo'lmaydi. Aksincha, siyosatning salbiy ta'sirini minimallashtirishga harakat qilib, bu siyosatdan maksimal foyda olishda qanchalik yaxshi ekanligiga qiziqish kerak.

1991 yilda Sovet Ittifoqining qulashi Hindiston tomonidan Janubi-Sharqiy Osiyo bilan siyosiy va iqtisodiy aloqalarini qayta baholashga olib keldi. 1992 yilda e'lon qilingan Hindistonning 'Sharqqa nazar' siyosati tezda Janubi-Sharqiy Osiyoliklarni Hindiston endi xorijiy investorlar uchun mehmondo'st muhit ekanligiga ishonitirishga qaratildi. JSHODA davlatlari asosan Hindistonning yondashuvlarini qabul qildilar va Hindistonni ko'plab mintaqaviy tashkilotlarda kutib oldilar. Garchi bu kelishuv dastlab iqtisodiy aloqalarga qaratilgan bo'lsa-da, Hindiston JSHODA bilan yanada yaqinroq xavfsizlik aloqalarini izlaganligini aniq ko'rsatdi. Hindiston Bosh vaziri Rao 1994 yilda e'lon qilganidek: Hindiston Osiyo-Tinch okeani kuchlari tomonidan ishlab chiqilgan xavfsizlik qurilishiga hissa qo'shish uchun potentsial harbiy qudratidan kelib chiqadigan shubhalarni bartaraf etish uchun mintaqadagi rivojlanayotgan xavfsizlik tizimining bir qismi bo'lishni xohlaydi.

Keyinchalik, Singapur va Indoneziyaning ko'magi bilan Hindiston JSHODAgasoslangan bir nechta muassasalarga, shu jumladan 1996 yilda JSHODA mintaqaviy forumiga taklif qilindi. JSHODA endi Hindistonning mintaqaning tinchligi, barqarorligi va farovonligini saqlashdagi muhim rolini tan oldi.

1990-yillarning boshidan boshlab Hindiston dengiz floti mintaqaviy hamkasblari bilan ishonchni mustahkamlash choralari orqali Hindistonning dengiz kuchlarini kengaytirish rejalari bilan bog'liq mintaqaviy muammolarni hal qilishga harakat qildi. Bu Indoneziya va Singapur bilan bir necha asosiy ikki tomonlama mashqlarni boshladi va 1995 yildan boshlab Andaman orollaridagi Port Blerda mintaqaviy dengiz flotining ikki yillik MILAN yig'ilishi bo'lib o'tdi, bu asosan katta ofitserlar orasida ijtimoiy tarmoq imkoniyati sifatida mo'ljallangan. 2010 yilga kelib bu 12 mintaqaviy dengiz floti vakillari ishtirokidagi tadbirga aylandi.

'Sharqqa nazar' siyosati, albatta, uni faqat samarali yo'lga qo'ya olgandagina kuchli salohiyatga ega edi. 'Sharqqa nazar' siyosati joriy qilinishi bilan, xizmat ko'rsatish sohasi, shubhasiz, eng istiqbolli soha bo'ladi. 1992 yildan boshlab Hindiston savdo faoliyatini kengaytirish maqsadida Janubiy va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlariga ahamiyat berishni boshladi. Hindiston tashqi siyosati ning oqilona pragmatizm, bag'rikenglik, xatolarni ko'rish va tuzatish qobiliyati asosida dunyodagi o'zgarishlarga moslashuvchan yondashuvlaridan kelib chiqib, qo'shni Janubi-Sharqiy Osiyo mintaqasiga o'z harakatlarini to'g'ri yo'naltirdi. Keskin rivojlanayotgan transformatsiya jarayonlarida va bu murakkab sohada ushbu maqsadlarga tezda erishish mumkin emas edi. "Sharqqa nazar" siyosatini amalga oshirish jarayoni bir necha bosqichda bo'lib o'tdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. P.Chachavalpongpun Look East Meet Look West: India – South East Asia Evolving Relations // Foreign Policy Center Journal (FPCJ). 2011. №. 8. P. 48–71.
2. Н.Б. Лебедева. Продвижение Индии в АТР: проблемы и перспективы Вестн. Моск. ун-та. Сер. 25. Международные отношения и мировая политика. 2012. № 3
3. Engaging with the World. Critical Reflections on Indias Foreign Policy / Ed. by R. Harsh, K.M. Seethi. N.-D. Orient Blackswan, Pvt. Lmt, 2009. P 337-338
4. Rehman I. Keeping the Dragon at Bay: Indias Counter-Containment of China in Asia // Asian Security. 2009. Vol. 5. № 2. P. 130-131.
5. Dr. Kshetrimayum Ranjan Singh; Dr. Ch. Ghanajit Singh.Look East Policy: India's Motive and Opportunities & Threats Ahead. Asian Journal of Research in Business Economics and Management Vol. 4, No. 11, November 2014, pp. 165-171.
6. David Brewster. India as an Asia Pacific Power. 1st Edition Published October 7, 2013 by Routledge p 236.